BO‘LAJAK HAMSHIRALARDA KLINIK FIKRLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Turdiyeva Xayriniso Aliyevna
Navoiy Abu Ali ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi bosh o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23258913

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak hamshiralarda klinik fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Klinik fikrlash tibbiyot xodimining bemor holatini kompleks baholashi, mavjud klinik ma'lumotlarni tahlil qilishi, muammoni aniqlashi, ustuvor vazifalarni belgilashi hamda asoslangan professional qaror qabul qilishini ta'minlovchi muhim kasbiy kompetensiya sifatida talqin etiladi. Maqolada bo‘lajak hamshiralarni tayyorlash jarayonida muammoli ta'lim, klinik vaziyatlar tahlili, case-study, simulyatsion ta'lim, virtual bemor, refleksiv mashqlar va algoritmik topshiriqlardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, klinik fikrlashni bosqichma-bosqich rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik model taklif etilib, uning motivatsion, kognitiv, amaliy-faoliyatli va refleksiv komponentlari tavsiflanadi. Mazkur metodik yondashuv bo‘lajak hamshiralarning mustaqil fikrlashi, klinik vaziyatlarni tahlil qilishi, xavfni oldindan aniqlashi va professional qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: klinik fikrlash, hamshiralik ta'limi, bo‘lajak hamshira, klinik kompetensiya, case-study, simulyatsion ta'lim, muammoli ta'lim, klinik vaziyat, klinik qaror, refleksiya, virtual bemor.

Zamonaviy sog‘liqni saqlash tizimida hamshiraning kasbiy faoliyati faqat shifokor ko‘rsatmalarini texnik jihatdan bajarish bilan cheklanmaydi. Hamshira bemorning holatini muntazam kuzatishi, hayotiy ko‘rsatkichlardagi o‘zgarishlarni aniqlashi, xavf omillarini baholashi, zarur vaziyatlarda tezkor choralar ko‘rishi va o‘z vakolati doirasida asoslangan qaror qabul qilishi zarur. Shu sababli tibbiy ta'lim jarayonida bo‘lajak hamshiralarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda klinik fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Klinik fikrlash bemor haqidagi ma'lumotlarni oddiy eslab qolish emas, balki ularni tahlil qilish, o‘zaro bog‘lash, klinik belgilar orasidagi sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, muqobil qarorlarni baholash va eng maqbul harakat strategiyasini tanlash jarayonidir. Tadqiqotlar simulyatsiyaga asoslangan ta'lim klinik fikrlash, muammoni hal qilish va klinik qaror qabul qilish bilan bog‘liq ko‘nikmalarni rivojlantirishda istiqbolli ekanini ko‘rsatmoqda.

Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak hamshiralarni tayyorlashda an'anaviy “o‘qituvchi tushuntiradi - o‘quvchi takrorlaydi” modelidan klinik muammolarni mustaqil tahlil qilishga yo‘naltirilgan faol ta'lim modeliga o‘tish muhimdir.

Klinik fikrlash - bu tibbiyot xodimining mavjud nazariy bilim, amaliy tajriba va klinik ma'lumotlardan foydalanib bemorning holatini baholash, muammoni aniqlash va tegishli professional qaror qabul qilishga qaratilgan intellektual-amaliy faoliyatidir.

Bo‘lajak hamshiraning klinik fikrlashi bir nechta o‘zaro bog‘liq ko‘nikmalarni qamrab oladi:

1. bemor to‘g‘risidagi ma'lumotlarni to‘plash;
2. subyektiv va obyektiv belgilarni farqlash;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. hayotiy ko‘rsatkichlarni tahlil qilish;
4. muhim va ikkilamchi belgilarni ajratish;
5. xavf omillarini aniqlash;
6. bemor muammolarini ustuvorlik asosida belgilash;
7. hamshiralik aralashuvini rejalashtirish;
8. qabul qilingan qarorning oqibatini baholash;
9. natijalar asosida o‘z faoliyatini refleksiv tahlil qilish.

Demak, klinik fikrlash bilim, kuzatuvchanlik, tahlil, mantiqiy xulosa, professional qaror va refleksiyaning yaxlit tizimidan iborat.

Bo‘lajak hamshiralarda klinik fikrlashni rivojlantirish jarayonini “Kuzatish → Tahlil qilish → Muammoni aniqlash → Qaror qabul qilish → Harakat → Natijani baholash → Refleksiya” ketma-ketligi asosida tashkil etish maqsadga muvofiq.

1. Muammoli klinik vaziyatlardan foydalanish. Mashg‘ulot davomida o‘quvchiga tayyor xulosani berish o‘rniga klinik muammo taqdim etiladi. Masalan:

55 yoshli bemor palataga nafas qisishi, holsizlik va ko‘krak sohasidagi noqulaylik shikoyati bilan murojaat qildi. Arterial bosimi - 150/95 mmHg, yurak urish tezligi - 105 marta/minut, nafas olish tezligi - 25 marta/minut.

O‘quvchiga quyidagi savollar beriladi:

- Qaysi ko‘rsatkichlar me’yordan chetga chiqqan?
- Birinchi navbatda nimaga e’tibor berish kerak?
- Bemorning holatida qanday xavf belgilari mavjud?
- Hamshira qanday harakatlarni ustuvor deb belgilashi kerak?
- Qaysi holatda shifokorga zudlik bilan xabar berish talab etiladi?

Bunday topshiriqda o‘quvchi tayyor javobni eslab qolishdan ko‘ra mavjud ma’lumotlarni o‘zaro bog‘lashga majbur bo‘ladi.

2. Case-study metodidan foydalanish. Case-study klinik fikrlashni rivojlantirishda samarali metodlardan biridir. Bunda real yoki real vaziyatga yaqin klinik holat o‘quvchilarga taqdim etiladi. Masalan, “Qandli diabet bilan kasallangan bemorda to‘satdan holsizlik va terlash kuzatildi” mavzusidagi klinik keys quyidagi bosqichlarda bajarilishi mumkin:

1-bosqich - vaziyatni o‘rganish. Bemor haqidagi barcha ma’lumotlar tahlil qilinadi.

2-bosqich - klinik belgilarni ajratish. O‘quvchilar muhim belgilarni ikkilamchi ma’lumotlardan farqlaydilar.

3-bosqich - muammoni aniqlash. Bemor uchun mavjud yoki ehtimoliy xavf belgilanadi.

4-bosqich - harakat rejasini ishlab chiqish. Hamshiralik faoliyatining ustuvor yo‘nalishlari belgilanadi.

5-bosqich - qarorni asoslash. O‘quvchi “Nima uchun aynan ushbu harakatni tanladim?” degan savolga javob beradi.

Oxirgi bosqich klinik fikrlash uchun ayniqsa muhim, chunki professional qaror nafaqat qabul qilinishi, balki dalillar bilan asoslanishi ham kerak.

3. Simulyatsion ta’lim. Simulyatsiya klinik vaziyatlarni xavfsiz ta’lim muhitida modellashtirish imkonini beradi. Xalqaro sistematik sharhlar yuqori aniqlikdagi simulyatsiya klinik fikrlash bilan bog‘liq ko‘nikmalarni rivojlantirishda foydali bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatgan. 2024-yildagi sistematik sharh va meta-tahlil ham simulyatsiyaga asoslangan ta’lim hamshiralik talabalarining klinik qaror qabul qilish

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ko'nikmalarini yaxshilashini ko'rsatadi. Masalan, quyidagi vaziyat simulyatsiya qilinadi: "Bemorning arterial bosimi keskin tushib ketdi". Bir o'quvchi - hamshira, ikkinchisi - bemor, uchinchisi - kuzatuvchi vazifasini bajaradi. "Hamshira" bemor holatini baholashi, xavfni aniqlashi, tegishli harakatlar ketma-ketligini belgilashi va o'z qarorini tushuntirishi kerak. Simulyatsiyadan so'ng debrifing tashkil qilinadi: "Qaysi belgiga birinchi e'tibor berdingiz?", "Nima uchun aynan shu qarorni qabul qildingiz?", "Qaysi harakatni boshqacha bajarish mumkin edi?" kabi savollar o'quvchini o'z fikrlash jarayonini tahlil qilishga undaydi.

Shu bilan birga, bitta simulyatsion mashg'ulotning o'zi yetarli bo'lmasligi mumkin. Sistematik tahlilda klinik fikrlashni rivojlantirish uchun takroriy simulyatsiya, vaziyatni anglash va jamoaviy faoliyat muhimligi qayd etilgan.

4. Virtual bemor texnologiyasi. Raqamli ta'lim sharoitida virtual patient - virtual bemor texnologiyalaridan foydalanish klinik fikrlashni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishidir. O'quvchiga elektron platformada virtual bemor taqdim etiladi. O'quvchi bemorning shikoyatlari, anamnezi, hayotiy ko'rsatkichlari va boshqa ma'lumotlarni o'rganib, keyingi harakatni tanlaydi. Har bir tanlovdan keyin virtual bemorning holati o'zgarishi mumkin.

2026-yilda e'lon qilingan sistematik sharh va meta-tahlilda 24 tadqiqotdagi 1 875 nafar hamshiralik talabasi bo'yicha virtual bemor simulyatsiyasi klinik fikrlash, bilim va o'ziga ishonch ko'rsatkichlarini yaxshilagani qayd etilgan.

Bu texnologiyaning asosiy pedagogik afzalligi - o'quvchiga xato qilish va undan xulosa chiqarish imkoniyatining bemorga real zarar yetkazmasdan yaratilishidir.

5. "Nima uchun?" metodidan foydalanish. Klinik fikrlashni rivojlantirishda pedagog o'quvchidan faqat "Nima qilish kerak?" deb emas, balki "Nima uchun?" deb ham so'rashi lozim. Masalan: "Bemorning haroratini o'lchang" - reproduktiv topshiriq.

"Ushbu bemorning haroratini nima sababdan aynan hozir o'lchash zarur?" - klinik fikrlashga yo'naltirilgan topshiriq.

Shunday qilib, har bir klinik harakatning sababini izohlash talabi nazariy bilim bilan amaliy faoliyat o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi.

Bo'lajak hamshiralarda klinik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini to'rtta komponent asosida tashkil etish mumkin.

Motivatsion komponent - hamshiralik faoliyatida klinik fikrlash va bemor xavfsizligining ahamiyatini anglash.

Kognitiv komponent - anatomiya, fiziologiya, patologiya, farmakologiya, hamshiralik ishi va klinik fanlar bo'yicha bilimlarni integratsiyalash.

Amaliy-faoliyatli komponent - klinik vaziyatlarni tahlil qilish, muammoni aniqlash, ustuvorliklarni belgilash va hamshiralik aralashuvlarini rejalashtirish.

Refleksiv komponent - o'quvchining o'z qarorlari va harakatlarini tahlil qilishi, xatolar sabablarini aniqlashi va kelgusi faoliyatini takomillashtirishi.

Mazkur komponentlarning uzviyligi "bilaman → tahlil qilaman → qaror qabul qilaman → amalda bajaraman → natijani baholayman" pedagogik algoritmini shakllantiradi.

Bo'lajak hamshiralarning klinik fikrlash darajasini faqat test orqali baholash yetarli emas. Baholashda klinik keyslar, vaziyatli topshiriqlar, simulyatsiya, OSCE elementlari, kuzatuv varaqalari hamda refleksiv topshiriqlardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq.

Quyidagi ko'rsatkichlar asosiy mezon sifatida olinishi mumkin:

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

- klinik belgilarni to‘g‘ri aniqlash;
- muhim va ikkilamchi ma’lumotlarni farqlash;
- xavf darajasini baholash;
- muammoni to‘g‘ri shakllantirish;
- harakatlar ustuvorligini belgilash;
- klinik qarorni asoslash;
- bemor xavfsizligini hisobga olish;
- o‘z harakatlarini refleksiv baholash.

Natijalarni yuqori, o‘rta va past darajalarga ajratib baholash mumkin.

Bo‘lajak hamshiralarda klinik fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish tibbiy ta’limning ustuvor pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. Klinik fikrlash nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarga ko‘chirish, bemor holatini kompleks baholash, muammoni aniqlash, xavfni baholash va asoslangan professional qaror qabul qilish imkonini beradi.

Shu sababli tibbiyot texnikumlarida o‘quv jarayonini faqat ma’lumotni o‘zlashtirishga emas, balki klinik muammoni aniqlash va hal qilishga yo‘naltirish maqsadga muvofiq. Bunda case-study, muammoli vaziyatlar, simulyatsion mashg‘ulotlar, virtual bemorlar, refleksiv topshiriqlar va debrifing texnologiyalarini tizimli qo‘llash alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotlar ham simulyatsiya va virtual simulyatsiyaning klinik fikrlash hamda klinik qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi salohiyatini qo‘llab-quvvatlamoqda.

Natijada bo‘lajak hamshira “vazifani bajaruvchi” mutaxassis darajasidan bemorning holatini kuzata oladigan, klinik ma’lumotlarni tahlil qiladigan, xavfni o‘z vaqtida aniqlaydigan, professional qarorini asoslaydigan va o‘z faoliyatini tanqidiy baholay oladigan kompetent tibbiyot xodimi sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tanner C.A. Thinking like a nurse: A research-based model of clinical judgment in nursing // Journal of Nursing Education. — 2006. — Vol. 45, No. 6. — P. 204–211.
2. Levett-Jones T. et al. The “five rights” of clinical reasoning: An educational model to enhance nursing students’ ability to identify and manage clinically “at risk” patients // Nurse Education Today. — 2010. — Vol. 30, No. 6. — P. 515–520.
3. Theobald K.A., Tutticci N., Ramsbotham J., Johnston S. Effectiveness of using simulation in the development of clinical reasoning in undergraduate nursing students: A systematic review // Nurse Education in Practice. — 2021. — Vol. 57. — 103220. DOI: 10.1016/j.nepr.2021.103220.
4. Alshehri F.D., Jones S., Harrison D. The effectiveness of high-fidelity simulation on undergraduate nursing students’ clinical reasoning-related skills: A systematic review // Nurse Education Today. — 2023. — Vol. 121. — 105679. DOI: 10.1016/j.nedt.2022.105679.
5. Görücü S., Türk G., Karaçam Z. The effect of simulation-based learning on nursing students’ clinical decision-making skills: Systematic review and meta-analysis // Nurse Education Today. — 2024. — Vol. 140. — 106270. DOI: 10.1016/j.nedt.2024.106270.
6. Virtual Simulation to Enhance Clinical Reasoning in Nursing: A Systematic Review and Meta-analysis // Clinical Simulation in Nursing. — 2022. DOI: 10.1016/j.ecns.2022.05.006.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.